

Opprinnelsen til personalkontorets ordforråd

Artikkelen er forfattet av:

Rådgiver
Yann de Caprona
Riksrevisjonen

I denne artikkelen skal vi gå gjennom noe av ordforrådet til personalkontoret. Denne sentrale enheten i enhver organisasjon er involvert i rekruttering, lønn- og pensjonsspørsmål, permisjoner i forbindelse med kompetanseoppfølging og livets faser, sykefravær og HMS-saker (helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid). Følgelig er ordforrådet like omfattende som variert og byr på noen overraskelser.

Personal og administrasjon

Bak ord **personal** finner vi *person*, et ord avledet av latin *persona* «teatermaske» og senere «rolle tildelt denne masken i et stykke, karakter, person», som kanskje går tilbake til etruskisk, et språk av uvis opprinnelse (trolig ikke indoeuropeisk¹), som var snakket av etruskerne, et folk som kanskje stammer fra Lilleasia og som bosatte seg hovedsakelig i Toscana. Gjennom latin har norsk lånt flere ord som trolig stammer fra etruskisk som for eksempel *arena*, *belte*, *ess*, *klasse*, *klient*, *larve*, *marked*, *milit*, *satellitt*, *serve* og *taverna*. I tillegg stammer flere italienske stedsnavn fra etruskisk, som for eksempel *Toscana* og trolig *Chianti* (hvorav vinen *chianti*) og *Roma* (hvorav *rumensk*, *romansk*, *roman*, *romanse* og *romantikk*).

¹ De fleste språkene i Europa, noen språk fra Midt-Østen og mange språk i India og nabolandene stammer fra et felles grunnspråk som forskerne har kalt indoeuropeisk. Gjennom sammenligning av språk og deres utvikling har det vært mulig å rekonstruere det man antar var ordene – merket med * – til vår forfedre da de trolig bodde i nåværende Ukraina og Sør-Russland for 5000 år siden.

Personalkontoret er en del av administrasjonsavdelingen. Ordet **administrasjon** kommer fra latin *administrare* «hjelp, ordne», sammensatt av *ad* «til» + *ministrare* «hjelp, tjene; ordne, styre; fremskaffe». Andreleddet stammer fra *minister* «tjener, hjelper, prest», som på norsk også har gitt *minister*, avledet av *minus* «mindre» og beslektet med norsk *mindre*. Betydningen «prest» gjenfinner vi på engelsk *minister* «tjener, statsråd, sendemann, prest» og svensk *komminister* «residerende kapellan; prest i selvstendig annekskirke».

Rekruttering

Rekruttere kommer fra *rekrutt* «soldat i første del av utdanningstiden», av foreldet fransk *recrute* (moderne fransk *recrue*) som egentlig betyr «tilvekst», avledet av *recroître* «vokse frem igjen». *Recroître* er sammensatt av *re-* «igjen» + *croître* «vokse» av latin *crescere*, som vi på norsk gjenkjenner i *crescendo*, *skulptur* og *krøtter*. Også navnet på bakverket *croissant* stammer fra *croître* og betyr egentlig «voksende (måne), halvmåne». Det tyske navnet er *Hornchen*, beslektet med norsk *horn*. Navnet går tilbake til østerrikeres seier over tyrkerne i 1683. Tyrkerne, som brukte en halvmåne som symbol på sine flagg, mislyktes i sitt

angrep på Wien. Bakerne på vei til jobben da det fremdeles var natt, så at tyrkene forberedte en storming av byen og rakk å varsle forsvarer. For å feire seieren, ble det laget et halvmåneformet bakverk.

Ansette er lånt av lavtysk *ansetten* «stille hen, anordne, innrette, sette inn», sammensatt av *an* «på, til, frem» + *setten* «sette». **Verve** «vinne, knytte til seg; rekruttere» kommer via norrønt *hverfa* «dreie seg, gå rundt, vende seg» av germansk **hwerban-* «snu seg, vende», som også har gitt middellavtysk *werven* «verve, oppnå, utrette, anstrenge seg». Norsk **verv** «oppgave» og *verve* i betydningen «rekruttere» er lånt fra middellavtysk.

Løpebanen

Karriere betyr «løpebane; yrke» og opprinnelig «sterk galopp». Det er gjennom fransk og italiensk lånt av folkelatin (*via*) *carriara* «løpebane», avledet av latin *carrus* «kjerre» av gallisk opprinnelse og som også har gitt fremmedordet *kjerre*. Å avansere er viktig for CV-en. **Avansere** «rykke fremover; bli forfremmet» kommer av fransk *avancer* «gå fremover» av folkelatin *abantiare, avledet av lavlatin *abante* «før, foran», sammensatt av latin *ab* «fra» + *ante*

STERK GALOPP: *Karriere* betyr «løpebane; yrke» og opprinnelig «sterk galopp».

Ordenes opprinnelse

«før, foran». CV er en forkortelse av **curriculum vitae**, et latinsk ord som betyr «levnetsløp», sammensatt av *curriculum* «forløp» avledet av *currere* «løpe» + *vitae*, genitiv av *vita* «liv». Vi gjenfinder *currere* i fremmedord som **kurs** og **konkurs**, mens *vita* i fremmedord som **vital** og **vivace** og r gjennom indoeuropeisk **gwei-* «leve» er beslektet med norsk **kvikk**.

I løpet av karrieren går vi fra junior til senior. **Junior** er et latinsk låneord som betyr «yngre», avledet av *juvenis* «ung», beslektet med norsk **ung**. **Senior** er også et latinsk låneord, komparativ av *senex* «gammel», som også har gitt norsk **senil** «(ånds) svekket av alderdom», *senat* (egentlig «forsamling av de eldste») og engelsk *sir, sire* «herre». I oldtidens Roma ble **senior** benyttet om borgere mellom 45 og 60 år gamle, og *senex* for de som var eldre.

Pensjonistens jubel

Ved enden av karrieren venter **pensjonen**, som gjennom fransk går tilbake til latin *pensio* «betaling» avledet av *pendere* «veie (særlig metaller for å betale); henge; vurdere, bedømme; betale» av usikker opprinnelse som også har gitt fremmedord som *pensum* og *stipend* (se senere). Det spanske ordet for «pensjon» er *jubilación*, avledet av *jubilare* som egentlig betyr «jubilere». **Jubel** stammer via latin og gresk fra hebraisk *j b l* «jubelår», avledet av *jobel* «basun, værhorn» fordi det jødiske jubelår ble innledet med basunblåsing, som ofte ble laget av værhorn.

En god pensjon forutsetter at man har opparbeidet seg nok pensjonspoeng. **Poeng**, av fransk *point* «punkt, poeng» går tilbake til latin *pungere* «prikke, stikke», som også har gitt fremmedordene *punctum* og *punch*. Med en god pensjon kan pensjonisten endelig nyte sitt **otium** «fritid, hvile, særlig om tiden etter at en person har trukket seg tilbake fra sin stilling», latinsk låneord, uten kjent etymologi, som vi gjenfinder i fremmedordet *negotiabel*. Dette ord kommer av latin *negotiari* «drive handel» avledet av *negotium* «forretning, arbeid; offentlig virksomhet; affære; (retts) sak; strev» som bygger på *nec* «ikke» + *otium*.

Betaling, kjært begrep med mange navn

Det finnes mange ord for betaling, for eksempel lønn, godtgjøring, honorar, inntekt, motytelse, salær, vartpenger, vederlag og apanasje. **Betale** er lånt av middellavtysk *betalen*, sammensatt av prefikset *be-* +

BETALE OG TELLE: *Betale* er lånt av middellavtysk *betalen*, sammensatt av prefikset *be-* + talen «*telle, betale*» beslektet med norsk *telle*.

talen «*telle, betale*» beslektet med norsk *telle*. **Lønn** stammer via dansk fra germansk *launō. Gjennom indoeuropeisk **law-* «fortjeneste etter en bedrift (som krig, jakt og konkurranse)» kan *lønn* være beslektet med latin *lucrum* «vinning, fortjeneste, fordel, utbytte», hvorav fremmedordene *lucrere* og *lukrativ*. **Honorar** «godtgjøring til utøvere av frie yrker eller valgte tillitsmenn» er lånt av latin *honorarium* «æresgave som ulønnede embetsmenn i oldtidens Roma mottok for tjenester de ytet», avledet av *honor* «ære, heder» uten kjent etymologi og som vi finner igjen i fremmedord som *honnør*, *honorabel*, *honorere*, *honorær* og *honnøtt*.

Inntekt er kommet fra norrønt *inntekt*, som bygger på *inn* + *tekt* av verbet *taka* «ta, gripe». **Salær** «honorar, godtgjøring, særlig til jurister» går gjennom fransk tilbake til latin *salarium* «saltrasjon» og senere «sold eller penger til soldater til å kjøpe saltrasjonen for; diett; salær, honorar». *Salarium* er avledet av *sal* «salt, beslektet med norsk *salt*. **Vartpenger** «godtgjøring til offentlig tjenestemann i ventetiden mellom to stillinger eller til pensjonsalderen, ventepenger» kommer av tysk *Wart(e) geld* «ventepenger», sammensatt av *Warte* «varte, gjøre tjeneste, passe, pleie» + *geld* «penger». **Vederlag** «gjengjeld, motytelse; betaling, godtgjøring» er lånt av middellavtysk *wedderlach* som egentlig betyr «det som legges igjen som erstatning»,

sammensatt av *wedder* «ved» + *lach* beslektet med norsk *ligge*. **Apanasje** «årslønn fra statskassen til statsoverhode eller medlem av fyrstehus» stammer via fransk fra middelalderlatin *appanare* «gi sitt brød, sin del av mat til noen», sammensatt av latin *ad* «til» + *panis* «brød».

Permisjon for kompetanseheving

Permisjon med eller uten lønn kan bevilges i forbindelse med kompetanseheving. **Permisjon** kommer via fransk fra latin *permissio* «tillatelse», avledet av *permittere* «tillate» sammensatt av *per-* «gjennom, med, ved hjelp» + *mittere* «sende». Det vil si at *permittere* egentlig betyr «sende mot et mål» og «la gå (som følge av sendingen)». *Mittere* har på norsk også gitt *misjon* og *messe*, trolig av sluttordene på latin i den katolske messe: *ite, missa est (contio)* «gå, (forsamlingen eller bønningen) er sendt bort». **Orlov** «fritaking for tjeneste en viss tid; permisjon» er lånt norrønt *orlof* «tillatelse», av lavtysk *orlof* (jamfør tysk *Urlaub* «permisjon, ferie») der førsteledd er beslektet med norsk *ur*, «ut» og andreledd med *lov* «tillatelse, løyve».

Kompetanse er avledet av latin *competere* «treffes, svare til, være passende» sammensatt av *cum* «med» + *petere* «søke etter, be om» som også er å finne i *petisjon* og *appetitt* (egentlig «attrå»). **Kurs** har vi sett i forbindelse med ordet *curriculum vitae* (CV). **Stipendium** er et latinsk låneord

som egentlig betyr «lønn, skatt» sammensatt av *stips* «litt mynt, almisse» + en avledning av verbet *pendere* «veie (særlig metaller for å betale); henge; vurdere, bedømme; betale», som vi allerede har møtt i forbindelse med ordet pensjon.

Livets faser

Permisjon bevilges også ved ulike faser i livet, for eksempel når man **gifter** seg, av norrønt *gipta*, som egentlig betyr «gi (sin datter) bort i ekteskap». Uttrykket «gi bort sin datter» gjenfinner vi mange indoeuropeiske språk og gjenspeiler en felles familiestruktur der faren ga bort datteren, som ble ført hjem av ektemannen. **Bryllup** stammer fra norrønt *brúð(h)laup, brullaup, bryllaup*, som muligens egentlig betyr «hjemføring av bruden i raskt løp». Det er blitt foreslått at ordet kanskje viser til gamle tradisjoner som skulle etterligne bruderøvet, en skikk som var kjent hos noen indoeuropeiske folk.

Av norrønt *fōða* «gi mat; sette (barn) til verden» har vi fått **føde, fødsel, fø** og substantivet *fōde* «mat». **Barsel** «barnefødsel; fest ved et barns fødsel eller dåp» er en omdannelse etter *barnsøl*, sammensatt av *barn + øl* (jamfør *gravøl*). **Barn** er lånt fra norrønt *barn*, av germansk **barna-*, som opprinnelig betydde «det fødte», og er beslektet med norsk *bære* i betydning «føde», jamfør tysk *gebären* og engelsk *bear* «føde» (og partisipp *born* «født»). Når døden inntreffer, kan man bli **enke(mann)**. *Enke* er et dansk låneord som egentlig betyr «den ensomme» og er beslektet med norsk *en, enkel*.

Sykdom, atføring og trygd

Alvorlige sykdommer med atføring og trygd er en realitet for flere. Norrønt *sjúkr* har gitt **sjuk**, mens *syk* er kommet via dansk *syg*. Disse formene stammer fra germansk **seuka-*. Den videre analysen er usikker. **Attføring** «planmessig arbeid for å hjelpe funksjonshemmede til å oppnå en mest mulig normal tilværelse igjen» bygger på *att-* «gjen-» + *fōring*. **Trygd** kommer av norrønt *trygd* «troskap, sikkerhet», beslektet med *tryggr* «trofast, trygg» som har gitt norsk *trygg*. **Stønad** bygger på *stō* «støtte, hjelpe» av norrønt *stōða* og er beslektet med norsk *stō* «som står fast og godt, fast, sikker» og *stå*.

HMS

En av de verste ting vi kan gjøre på jobben er å mobbe en kollega. **Mobbe** kommer av engelsk *mob*, som egentlig betyr «stimle sammen (for å angripe), avledet av *mob* «bande, pøbel», som er en forkortelse av latin *mobilis* (*vulgus*) «lettbevegelig (skare)». *Mobilis* er avledet av *movere* «bevege», som også har gitt norsk *mobil, møbel, mosjon, moment, lokomotiv* og *motor*. For at alle skal føle seg trygge på jobben, skal det være fokus på helse, miljø og sikkerhet. **Helse** stammer gjennom norrønt *heilsa* av germansk **hailisōn-*, en avledning av **hailisz-* «lykke, fremgang» (hvorav norsk *hell*), som sin tur er beslektet med **haila-* «hel, sunn» (hvorav norsk *hel*, se mer under ordet *hele*). Norrønt *heilsa* også gitt det norske verbet *hils*. **Miljø** kommer gjennom fransk *milieu* «midte» av latin *medius* «mellomst» + *lieu* «sted» av latin *locus*. På fransk kan *miljø* også bety «underverden», det vil si å oversette *Miljøverndepartementet* med *Ministère du milieu* kan i beste fall bety «Midtens departement» og i verste fall «Forbrytelsesdepartementet»! **Sikker** stammer via lavtysk fra latin *securus* «trygg, sikker» eller egentlig «uten bekymring», sammensatt av *se-* «uten» + en avledning av *cura* «bekymring, omsorg». *Securus* er også å finne i *assurere* og *assuranse*.

ELEKTRONISK REGISTRERING AV FØRETAK

Gjer det enkelt

Bruk Altinn. Du får hjelpetekstar for kvart felt og oppdagar feil eller manglar allereie i utfyllinga.

Spar tid, pengar og miljø.

www.brreg.no/elektronisk